

Persoonlijkheidskenmerken van zelfstandigen

Zelfstandigen staan meer open voor nieuwe ervaringen, zijn minder bezig met anderen en zijn bereid meer risico te nemen dan werknemers. Persoonlijkheidskenmerken kunnen een manier zijn om verschillen tussen zelfstandigen en werknemers te duiden. Bovendien zijn creativiteit, flexibiliteit en risicotolerantie belangrijke aspecten van persoonlijkheid, die naar verwachting positief bijdragen aan innovatie.

NICOLE BOSCH
Wetenschappelijk
medewerker bij het
Centraal Planbureau

ROY BREURKEN
Alumnus aan de
Vrije Universiteit
Amsterdam

**STEFAN
HOCHGUERTEL**
Universitair hoofd-
docent aan de
Vrije Universiteit
Amsterdam

Sinds 2001 is het aantal zelfstandigen in de werkzame beroepsbevolking toegenomen met ruim 2,5 procentpunt tot 1,1 miljoen in 2013. Deze stijging roept de vraag op hoe overheidsbeleid op het gebied van sociale zekerheid en de fiscaliteit vormgegeven moet worden. De heersende opvatting is dat de groep zelfstandigen zeer heterogeen is en dat hun voorkeuren voor risicotolerantie en verzekering afwijken van die van werknemers. De discussie of zelfstandigen wel of niet toegang moeten krijgen tot de collectieve sociale zekerheid brengt de verschillende voorkeuren aan het licht. Ook de huidige fiscale bevoordeling van zelfstandigen is onderwerp van discussie (Van Vuuren, 2012).

Een van de redenen om zelfstandig ondernemerschap vanuit beleid te stimuleren is de bijdrage aan innovatie. Empirische studies tonen aan dat kleine bedrijven spillover-effecten genereren naar andere delen van de economie, in ieder geval in specifieke bedrijfssectoren en regio's (Acs en Audretsch, 2005).

Onderdelen van de fiscaliteit zijn de Wet bevordering speur- en ontwikkelingswerk (WBSO) en de recent ingevoerde Research en Development Aftrek (RDA) met een gezamenlijk budget van 1,1 miljard euro. De WBSO is voor zelfstandigen vormgegeven als een vaste (winst)af trek en voor startende zelf-

standigen is er een aanvullende aftrek. De RDA is ook een aftrekpost en bedraagt een percentage (54 procent in 2013) van de niet-loongerelateerde kosten en uitgaven aan R&D. De positieve invloed van de WBSO op innovatieve activiteiten van voornamelijk startende bedrijven is in meerdere studies aangetoond (Cornet *et al.*, 2006).

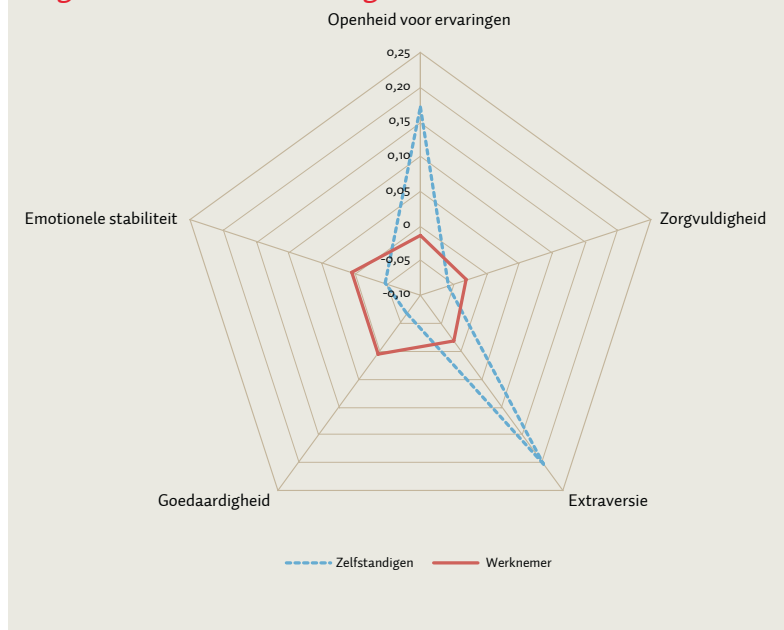
Beleid richt zich naast de werknemer dus steeds vaker op de groeiende groep zelfstandigen. Hiermee wordt het belangrijker om een goed inzicht te krijgen in de verschillen tussen deze twee groepen. Een nieuwe invalshoek om verschillen tussen zelfstandigen en werknemers te duiden is te kijken naar persoonlijkheid. Persoonlijkheid bepaalt mede de keuze voor een studie of de soort baan (Heckman *et al.*, 2006). Het gevolg is dat zelfstandigen een selecte groep vormen op de arbeidsmarkt.

Zij die bewust kiezen voor ondernemerschap zullen het als een uitdaging zien om nieuwe producten of diensten te bedenken en aan de man te brengen. Ze zitten vol ideeën en zijn bereid of in staat om risico te nemen. Het zijn kenmerken als creativiteit, flexibiliteit en risicotolerantie die naar verwachting een bijdrage leveren aan innovatie. Personen met deze kenmerken lijken bij uitstek overeen te komen met de doelgroep van de fiscale stimuleringsregelingen voor innovatie.

Daarnaast is voor een deel van de zelfstandigen het ondernemerschap geen bewuste keuze. Zij zijn gedwongen om hun werk als zzp'er voort te zetten (bijvoorbeeld door ontslag in de bouw of thuiszorg) of kunnen geen werk in loondienst vinden. Hun persoonlijkheid hoeft dan niet aan te sluiten op hun situatie. Sterker nog, zij zouden misschien liever de zekerheid willen van een vaste baan om risico te vermijden. Ook hebben zij weinig ervaring met het binnenhalen van nieuwe opdrachten en het ontwikkelen van ideeën voor verbetering van producten, activiteiten die innovatie bevorderen. Persoonlijkheid binnen de groep zelfstandigen varieert dus al naar gelang de beweegredenen om zelfstandige te worden. In veel beleidsdiscussies speelt de vraag welke van de twee groepen zelfstandigen beoogt en bereikt wordt, een grote rol. Tevens is vooralsnog onduidelijk welke groep de gemiddelde zelfstandige beter beschrijft.

Big Five-scores zelfstandigen en werknemers

FIGUUR 1

ONDERZOEKSOPZET

Dit onderzoek vergelijkt persoonlijkheidskenmerken van werknemers en zelfstandigen. Daarnaast wordt geanalyseerd in hoeverre persoonlijkheidskenmerken samenhangen met de kans zelfstandig ondernemer te zijn. De gegevens zijn afkomstig van de longitudinale DNB Household Survey. De enquête meet niet alleen sociaal-economische kenmerken zoals werk en opleiding, maar bevat in 2005 en 2009 ook vragen over gedrag. Het is bij uitstek geschikt voor de hier getoonde analyse, omdat het meting van psychologische concepten mogelijk maakt. Naar beste weten is dit het eerste Nederlandse

onderzoek dat kijkt naar persoonlijkheidskenmerken en de kans zelfstandig ondernemer te zijn.

PERSOONLIJKHEIDSKENMERKEN

De inbreng van psychologische concepten in de economie is niet nieuw (Borghans *et al.*, 2008). Een geaccepteerd concept van persoonlijkheidskenmerken is de zogenoemde Big Five-index (McCrae en John, 1992; Almlund *et al.*, 2012), waarbij de antwoorden op gedragsvragen samengevat worden in vijf kenmerken. Dit zijn achtereenvolgens extraversie, goedaardigheid, zorgvuldigheid, emotionele stabiliteit en openheid voor nieuwe ervaringen. In de DNB Household Survey geven antwoorden op twintig vragen over gedrag informatie over de vijf persoonlijkheidskenmerken. Op basis van een factoranalyse op de oorspronkelijk gemeten kenmerken zijn dezelfde vijf variabelen herleid.

Figuur 1 toont de Big Five-kenmerken voor werknemers en zelfstandigen. Een zelfstandige is iemand die als zelfstandige, freelancer of vrij beroepsbeoefenaar werkzaam is. Figuur 1 laat zien dat zelfstandigen gemiddeld meer open staan voor nieuwe ervaringen en meer extravert zijn. De waarden in de figuur zijn gestandaardiseerd. Ten opzichte van het gemiddelde ligt de score van zelfstandigen voor openheid ver boven het gemiddelde (0,172) terwijl de score voor werknemers onder het gemiddelde ligt (-0,014). Tegelijkertijd zijn zelfstandigen gemiddeld minder zorgvuldig, minder goedaardig en minder emotioneel stabiel dan werknemers. De figuur corrigeert niet voor andere factoren die samenhangen met de keuze voor zelfstandig ondernemerschap.

RISICOHOUING

Zelfstandig ondernemerschap brengt meer risico's met zich mee dan werknemerschap. Is het ook zo dat zelfstandigen meer geneigd zijn tot het nemen van risico's? Er is veel onderzoek verricht naar het meten van risicohouding (Dohmen *et al.*, 2011). Voor het meten van risicohouding zijn drie vragen uit de enquête relevant. De eerste vraag is of men geld zou lenen om een investering te doen. De tweede vraag stelt of men risico zou nemen bij een kans op winst of verlies. Beide zijn hypothetische vragen. De derde vraag is in hoeverre iemand risico in zijn beleggingen genomen heeft de afgelopen jaren.

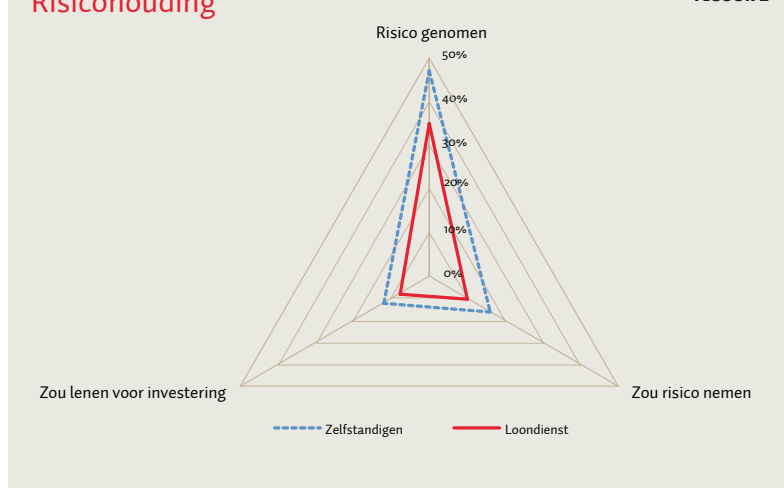
Figuur 2 laat zien dat zelfstandigen meer risico genomen hebben in het verleden, en dat ze meer risico zouden nemen. De getoonde waarden zijn aandelen. Zo geeft 47 procent van de zelfstandigen aan dat ze een klein of groot risico hebben genomen in hun beleggingen, tegenover 35 procent van de werknemers. Op de stelling of men zou lenen voor een investering geeft 12 procent van de zelfstandigen en 8 procent van de werknemers aan het hiermee (enigszins) eens te zijn. Echter, de verschillen tussen werknemers en zelfstandigen zijn klein en niet significant.

RESULTATEN

Tabel 1 toont de uitkomsten van de schatting op de kans om zelfstandige te zijn (op basis van 1647 waarnemingen). De tabel toont marginale effecten, dat wil zeggen, de verandering van de kans op zelfstandig ondernemerschap als de verklarende variabele met één eenheid stijgt. In de eerste kolom staan de uitkomsten voor het basismodel zonder persoonlijkheid en risico, in de tweede kolom komen daar vervolgens persoonlijkheids-

Risicohouding

FIGUUR 2

kenmerken en risicovariabelen bij. Toevoeging van deze kenmerken heeft weinig invloed op de basisvariabelen. Blijkbaar zijn de nieuwe variabelen beperkt gecorreleerd met de basisvariabelen. Uitzondering hierop is de kans voor mannen, die significant lager wordt. De leeftjidsverdeling van zelfstandigen en werknemers lijkt grotendeels hetzelfde, al hebben 60-plussers een grotere kans om zelfstandige te zijn. Dit kan komen doordat werknemers vaker voor hun 65ste de arbeidsmarkt verlaten en daarbij gebruik (konden) maken van VUT-regelingen en andere uittreedroutes. Hoogopgeleiden zijn vaker zelfstandige. Kenmerken van het huishouden lijken er niet toe te doen.

In het uitgebreide model zijn twee van de drie eerder genoemde risicovariabelen opgenomen. De variabele 'zou risico nemen' blijft buiten beschouwing omdat deze sterk samenhangt met de variabelen 'lenen om te investeren' en 'genomen risico in beleggingen'. Bij de huidige specificatie is de Log Likelihood het grootst en presteert het model het best. De claim dat zelfstandigen meer van risico houden, kan enigszins worden gestaafd. Ze geven vaker aan bereid te zijn een lening aan te gaan als er kans is op winst. Het effect is groot en statistisch significant. De gemiddelde kans om zelfstandige te zijn is 8 procent, het effect van de leenbereidheid is 4,9 procent, ongeveer 63 procent van de kans. Zelfstandigen hebben vaker een groot risico genomen dan werknemers en het verschil is significant.

De schattingsresultaten voor persoonlijkheid wijzen uit dat zelfstandigen gemiddeld meer open staan voor nieuwe ervaringen, minder zorgvuldig, extroverter, emotioneel minder stabiel, en minder goedaardig zijn dan werknemers. Alleen openheid en goedaardigheid zijn echter significant verschillend van nul, beide beïnvloeden de kans op zelfstandig ondernemerschap met 2,5 procent. Ook lijkt de bereidheid om te lenen hoger en wordt er vaker een groot risico genomen in beleggingen.

Niet alle variabelen die de kans op zelfstandig ondernemerschap bepalen worden waargenomen, ondanks controle voor persoonlijkheidskenmerken. In een uitgebreider random effects-model wordt rekening gehouden met zulke niet-waargenomen kenmerken, zoals motivatie. Verondersteld wordt dat deze kenmerken normaal verdeeld zijn en dat er geen correlatie is tussen de niet-waargenomen kenmerken en de geobserveerde kenmerken. De derde kolom van tabel 2 toont het resultaat. Statistische toetsen tonen aan dat deze specificatie de voorkeur geniet, mits de twee veronderstellingen kloppen. Er zijn echter over het algemeen geen grote verschillen tussen kolom (2) en (3), hetgeen de robuustheid van het model aantoont.

CONCLUSIES

Persoonlijkheid en risicotolerantie blijken een deel van de verschillen tussen werknemers en zelfstandigen te kunnen duiden. Zelfstandigen hebben veel ideeën, voelen zich fantasierijk en zijn minder bezig met wat anderen vinden in vergelijking met werknemers. Ze lenen vaker voor een risicovolle investering en de mate van genomen risico op beleggingen is enigszins groter. Deze resultaten steunen het beeld dat over zelfstandigen heerst. Eigenschappen als creativiteit, flexibiliteit en risicotolerantie worden bij uitstek in verband gebracht met innovatief ondernemerschap. Dit is ook de doelgroep van de stimuleringsregelingen voor innovatie. Het lijkt erop alsof gemiddeld juist die mensen zelfstandig ondernemer worden, voor wie dit niet alleen voor henzelf wat extra oplevert, maar ook voor de maatschappij wegens de vermeende innovatie.

Kans op zelfstandig ondernemerschap

TABEL 1

	Basismodel	Met kenmerken	Met random effects
Geslacht			
Vrouw	Referentie	Referentie	Referentie
Man	-0,020	-0,037**	-0,016*
Leeftijd			
25-34	-0,011	-0,013	-0,003
35-44	Referentie	Referentie	Referentie
45-59	0,023	0,026	0,027
60-64	0,077***	0,084***	0,061***
Opleiding			
Laag	Referentie	Referentie	Referentie
Middel	0,002	-0,000	-0,003
Hoog	0,044**	0,033*	0,011
Huwelijkse staat			
Geen partner	Referentie	Referentie	Referentie
Getrouwd	0,020	0,025	0,01
Samenwonend	0,027	0,027	0,028
Aantal Kinderen			
Geen	Referentie	Referentie	Referentie
Een	0,007	0,000	0,005
Twee of meer	0,020	0,013	0,013
Trend			
2005	Referentie	Referentie	Referentie
2009	0,010	0,008	0,002
Risico			
Geen risico genomen		Referentie	Referentie
Klein risico genomen		0,034	0,011
Groot risico genomen		0,054*	0,041*
Geen belegger		0,029	0,011
Zou lenen om te investeren		0,049***	0,062***
Big Five			
Openheid voor ervaringen		0,025***	0,015**
Zorgvuldigheid		-0,007	-0,007
Extraversie		0,012	0,008
Goedaardigheid		-0,025**	-0,013*
Emotionele stabiliteit		-0,013	-0,008
Log likelihood	-441,75	-426,85	-373,12

*/**/** Significant op respectievelijk tien- vijf en eenprocentniveau.

LITERATUUR

- Acs, Z. en D. Audretsch (2005) *Entrepreneurship, innovation and technological change. Foundations and Trends in Entrepreneurship*, 1(4), 1-65.
- Almlund, M., A.L. Duckworth, J. Heckman en T. Kautz (2012) *Personality psychology and economics. Handbook of the Economics of Education* vol. 4, Philadelphia: Elsevier, 1-181.
- Borghans, L., A.L. Duckworth, J.J. Heckman en B. ter Weel (2008) *The economics and psychology of personality traits. Journal of Human Resources*, 43(4), 972-1059.
- Breurken, R.F. (2012) *Determinants of self-employment in the Netherlands: risk factors and personality traits*. Master thesis. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Cornet, M., F. Huizinga, B. Minne en D. Webbink (2006) *Kansrijk kennisbeleid. CPB Document*, 124.
- Dohmen, T., et al. (2011) *Individual risk attitudes: measurement, determinants, and behavioral consequences. Journal of European Economic Association*, 9(3), 522-550.
- Heckman, J.J., J. Stixrud en S. Urzua (2006) *The effects of cognitive and non cognitive abilities on labor market outcomes and social behavior. Journal of Labor Economics*, 24(3), 411-482.
- McCrae, R.R. en O.P. John (1992) *An introduction to the Five-Factor Model and its applications. Journal of Personality*, 60(2), 175-215.
- Parker, S.C. (2009) *The economics of entrepreneurship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vuuren, D. van (2012) *De fiscale behandeling van zelfstandigen – een kritische blik, CPB Policy Brief*, 2012(02).